

УДК 347.9.08

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ТРЕТІХ ОСІБ, ЯКІ ЗАЯВЛЯЮТЬ САМОСТІЙНІ ВИМОГИ ЩОДО ПРЕДМЕТА СПОРУ, В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

С. Сенік

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна*

Захист прав та інтересів, відмінних і незалежних від прав, інтересів сторін, – не єдина функція інституту третіх осіб. Участь третіх осіб у цивільному процесі забезпечує швидший розгляд справи. Завдяки участі в справі третіх осіб відбувається повніша концентрація доказового матеріалу, що допомагає не тільки захисту прав та інтересів третіх осіб, а й правильному розгляду розпочатої за ініціативою первісного позивача цивільної справи в цілому. Неучасть у справі третьої особи, зацікавленої у вирішенні спору, призводить не тільки до порушення прав цієї особи, а й до помилок у дослідженні фактичних обставин справи.

Участь третіх осіб у цивільному процесі є важливою гарантією захисту прав фізичних та юридичних осіб, держави, ефективним засобом судового захисту прав, свобод та інтересів. Використання цього інституту в судовій практиці засвідчує його ефективність та надійність як процесуальної форми участі у процесі, що водночас не виключає подальшого вдосконалення цього механізму судового захисту.

У статті досліджено питання часової межі та форми вступу третіх осіб у судовий процес, охарактеризовано процесуальні дії суду, вплив вступу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, на рух судового процесу та її процесуальний статус. Теоретичний матеріал проілюстровано прикладами із судової практики, на підставі яких зроблено низку висновків прикладного характеру. Зокрема, акцентується увагу, що третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, вступає в судовий процес лише шляхом подання позовної заяви. У зв'язку з цим неправильним є залучення цього виду третіх осіб на підставі їхнього клопотання чи заяви. Зазначається, що в резолютивній частині ухвали про відмову у прийнятті позовної заяви третьої особи обов'язково має бути роз'яснено право звернутися до суду зі своїми вимогами з додержанням загальних правил щодо подання позовних заяв.

Ключові слова: третя особа, позивач, позовна заява, ухвала.

Третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, є суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у відкриті провадження у справі з метою захисту своїх особистих прав, свобод чи інтересів, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Характерною ознакою таких осіб є саме пред'явлення самостійної вимоги щодо предмета матеріального спору між сторонами, а не наявність самостійних прав на нього, оскільки такі права можуть бути визначені тільки рішенням суду.

Треті особи із самостійними вимогами можуть і не вступати в процес у справі між сторонами, а порушити справу самостійно – подати позовну заяву до тієї із сторін, яка, одержавши позитивне рішення суду на свою користь, порушила чи поставила під загрозу їхні права та інтереси з приводу спірного об'єкта. Вони не бажають закінчення вирішення судом справи, оскільки в них є побоювання, що визнання права за стороною може утруднити чи зробити неможливим одержання спірного об'єкта, хоч у майбутньому суд і визнає право за ними на цей об'єкт.

Розгляд справи за їхньою участю дає можливість зекономити час і процесуальні засоби, зменшити судові витрати і запобігти ухваленню судом протилежних за змістом рішень.

Треті особи заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, а тому можуть претендувати на весь предмет чи на його частину.

Закон не забороняє участі в одній справі кількох третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Якщо третя особа вступає в процес, в якому вже є третя особа з самостійними вимогами, позовні вимоги пред'являють лише до сторін (або до однієї з них) і не можуть пред'являти до третьої особи, яка вступила в судовий процес раніше.

Можливість участі в судовому процесі як третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, має будь-яка особа, яка бере участь у справі. Проте цей вид третіх осіб приєднується до справи тільки за власною ініціативою, пред'явивши позовні вимоги до однієї або до обох сторін. Тому помилковою є судова практика залучення такого виду третіх осіб для участі на боці однієї зі сторін.

До прикладу, у справі за позовом ОСОБА_1 до ПАТ «Страхова компанія «Провідна» про захист прав споживача страхових послуг та стягнення страхового відшкодування в судовому засіданні позивач подав клопотання про залучення ОСОБА_2 як третьої особи на стороні позивача, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Суд, керуючись ст. 36 ЦПК України, клопотання задоволити та ухвалою залучив ОСОБА_2 як третю особу на стороні позивача, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, роз'яснивши їй право заявити про свою участь у справі [1].

Інколи судді помилково постановляють ухвали, в резолютивній частині яких зазначають лише про визнання особи третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Зокрема, під час розгляду у попередньому судовому засіданні цивільної справи за позовом ОСОБА_1 до Відділу державної виконавчої служби Краматорського міського управління юстиції про звільнення майна з-під арешту було заявлено клопотання позивача про необхідність залучення до участі у справі як третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4. Керуючись ст. 34 ЦПК України, суд ухвалив ОСОБА_2 (прож. АДРЕСА_1), ОСОБА_3 (прож. АДРЕСА_2), ОСОБА_4 (прож. АДРЕСА_3) визнати третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [2].

Не торкаючись аналізу суб'єктного складу сторін, зазначу, що у цьому випадку, якщо суд, перевіrivши усі умови участі цих суб'єктів у такій категорії справ, зробив висновок про можливість їхнього вступу у справу – повинен був постановити ухвалу, у змісті якої запропонувати зазначеним особам вступити у справу як третім особам, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, шляхом подання позовної заяви, а не визнавати їх такими. Щобільше, ЦПК України не передбачає для суду вчинення такої процесуальної дії, як визнання суб'єкта третьою особою.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у судовий процес до початку судових дебатів, оскільки згідно з ч. 9 ст. 193 ЦПК позовну заяву від третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, подану після початку судових дебатів, суд своєю ухвалою повертає заявнику.

Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, вступає в судовий процес шляхом подання позовної заяви. У зв'язку з цим неправильним є залучення цього виду третіх осіб на підставі їхнього клопотання чи заяви.

До прикладу, у справі за позовною заявою ОСОБА_5 до ОСОБА_6 про визнання спадкоємцем за законом в судовому засіданні ОСОБА_7 було заявлено клопотання про залучення її як третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у зв'язку з тим, що вона є двоюрідною сестрою померлого ОСОБА_8, здійснювала за ним постійний догляд та претендує на частку спадщини, яка відкрилася після нього, тому рішення у справі може вплинути на її права та обов'язки. Дослідивши матеріали справи, вислухавши думку представників позивача та відповідача, суд вважає за потрібне залучити до участі в справі ОСОБА_7 як третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [3].

Позовна заява третьої особи повинна відповідати всім вимогам, що пред'являються до позовних заяв. А тому щодо позовних заяв третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, поширюються правила ст. 118-120 ЦПК України. Крім цього, позовна заява третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, оплачується судовим збором.

Але вона має й свої особливості. У позовній заяві третьої особи треба зазначити, що вона подається третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору в іншій судовій справі (там, де у звичайній позовній заяві пишеться «позивач» буде написано «третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору»), зазначити, до кого зі сторін цієї справи подаються позовні вимоги та у якого судді в провадженні перебуває справа. В іншому випадку позовна заява третьої особи, яка нічим не відрізняється від звичайних позовних заяв, не потрапить у ту справу, в яку вона подається.

Оскільки процесуальною формою втілення самостійної вимоги третьої особи буде позовна заява, то у ній треба викласти зміст позовних вимог, обставини, що обґрунтовують ці вимоги щодо предмета спору між сторонами, із зазначенням доказів, що стверджують позов. Так підтверджується зв'язок між вимогою третьої особи та спірними правовідносинами сторін. Саме на нього і на об'єкт їхнього матеріального спору спрямовується вимога третьої особи, повністю чи частково виключаючи вимогу позивача або зустрічний позов відповідача. Але такою вимога третьої особи стане тоді, коли вона матиме спільні елементи з первісним позовом. В обох вимогах – спільний предмет, оскільки він визначається одними і тими самими спірними матеріальними правовідносинами. Збігається і зміст позовів, оскільки самостійна вимога за правилом заявляється на предмет спору, тобто повинна суміщатися з первісною. А оскільки наявність обох вимог пов'язана з різним суб'єктом складом, то підстави їхні різні, тому що вони покликані обґрунтувати належність до справи таких осіб та їхнього права на предмет спору.

До прикладу, у справі за позовом про скасування розпорядження Личаківської районної адміністрації Львівської міської ради «Про встановлення днів побачень ОСОБА_3 із сином ОСОБА_6.» № 426 від 07.10.2013 р. третя особа ОСОБА_3 подав позовну заяву із самостійними вимогами до позивача, в якій просив усунути перешкоди у вихованні та спілкуванні з дитиною шляхом встановлення графіка їхніх побачень. Вивчивши доводи осіб, які беруть участь у справі, оглянувши матеріали справи та позовної заяви третьої особи, суд вважає, що слід відмовити у прийнятті позову третьої особи із самостійними вимогами до сумісного розгляду із первісним позовом з таких підстав. Суд не може прийняти позовну заяву третьої особи із самостійними вимогами до сумісного розгляду із первісним позовом, оскільки предмет спору за обома позовами є різним: за первісним позовом – законність розпорядження Личаківської районної адміністрації Львівської міської ради в частині визначення днів побачень ОСОБА_3 із сином ОСОБА_6, тоді як за

позовною заявою третьої особи – спірні правовідносини останнього із позивачем щодо участі у вихованні сина ОСОБА_6 із встановленням графіку побачень з дитиною, який є відмінним від оспорюваного розпорядження. З огляду на вищенаведене та керуючись ст. 34 ЦПК України, суд постановив ухвалу про відмову у прийнятті позовної заяви ОСОБА_3[4].

Щодо процесуальних дій, суд:

1) перевіряє дотримання часової межі здійснення права на вступ у відкрите провадження у справі як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору;

2) перевіряє матеріально-правовий зв'язок позовних вимог третьої особи із вимогами за первісним позовом;

3) постановляє одну з двох ухвал: 1) або про прийняття позовної заяви третьої особи до розгляду; 2) або про відмову у прийнятті позовної заяви третьої особи, в резолютивній частині якої обов'язково має бути роз'яснено право звернутися до суду зі своїми вимогами з додержанням загальних правил щодо подання позовних заяв. Такі ухвали оскарженню не підлягають.

До прикладу:

– у справі за позовною заявою ОСОБА_1 до ОСОБА_2 в особі опікуна ОСОБА_3, третя особа – Приватний нотаріус Дніпропетровського міського нотаріального округу ОСОБА_4, про стягнення суми було подано позовну заяву ОСОБА_5 як третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Суд мотивував, що, як вбачається з матеріалів позовних вимог, предметом спору є стягнення суми у зв'язку з витребуванням квартири, власником якої є ОСОБА_5, а тому постановив ухвалу про прийняття до розгляду позовної заяви третьої особи з самостійними вимогами ОСОБА_5 до ОСОБА_2 в особі опікуна ОСОБА_3, треті особи – ОСОБА_1, Управління – служба у справах дітей Кіровської районної ради у м. Дніпропетровську, про стягнення суми [5].

– у справі за позовом ОСОБА_5 до ОСОБА_6, ОСОБА_3, ОСОБА_4, треті особи - ОСОБА_7, ОСОБА_8, Галицький ВДВС ЛМУЮ, Орган опіки та піклування ГРА ЛМР про позбавлення права власності, та визнання права власності третьою особою із самостійними вимогами ОСОБА_1 у справі подано позовну заяву до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про переведення прав та обов'язків співвласника та визнання права власності. Вивчивши матеріали позовної заяви третьої особи із самостійним вимогами ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про переведення прав та обов'язків співвласника та визнання права власності, суд встановив, що відповідно до ст. 123, 125 ЦПК України позов третьої особи приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їхній розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення позову третьої особи може виключити повністю або частково задоволення первісного позову. Заразом, суд вважає недоцільним прийняття до спільного розгляду позовної заяви третьої особи із самостійними вимогами ОСОБА_1, оскільки така утруднює розгляд справи та перешкоджає об'єктивному розгляду в розумні строки первісного позову. У зв'язку з цим, суд, керуючись ст. 123-125 ЦПК України, ухвалив відмовити у прийнятті позовної заяви третьої особи із самостійним вимогами ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про переведення прав та обов'язків співвласника та визнання права власності [6].

Вплив вступу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, на рух судового процесу:

– керуючись ч. 1 ст. 191 ЦПК України, суд має відкладати розгляд справи у зв'язку з потребою вчинення необхідних процесуальних дій з метою допуску до участі у справі третьої особи;

– ухвала суду про відмову у допуску третьої особи у справу та прийняті позовної заяви не може бути оскаржена в апеляційному порядку, оскільки такі дії суду не перешкоджають дальшому рухові справи. Але особи, які мають право на апеляційне оскарження рішення суду, можуть в апеляційній скарзі викласти свої міркування також з приводу законності ухвали суду з цього приводу;

– після вступу у справу третя особа може клопотати перед судом про її розгляд спочатку.

Процесуальний статус таких осіб визначений ст. 34 ЦПК України. Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, належить до осіб, які беруть участь у справі, а тому наділена усім комплексом процесуальних прав та обов'язків цього виду суб'єктів процесуальних правовідносин (ст. 27 ЦПК України).

Крім цього, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, щодо своєї позовної заяви наділена такими ж спеціальними процесуальними правами, як і позивач. А саме, має право: відмовитись від позову; змінити предмет або підставу свого позову; збільшити або зменшити розмір своїх позовних вимог; вимагати виконання рішення суду в частині, що її стосується. Рівність їхніх прав пояснюється тим, що зроблено припущення, що вони є суб'єктами спірного права.

Але між ними існує відмінність: в інтересах позивача відкривається провадження у справі, третя особа – вступає у відкрите провадження у справі, тому об'єднати цих осіб поняттям «позивач» було б неправильним. Назва третьої особи суто процесуальна – вона вступає у справу між двома сторонами, тому і одержала таку назву.

На відміну від позивача, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, не може обирати відповідачів (лише серед сторін), не може обирати підсудність (позов завжди подається до суду, який розглядає справу за первісною позовною завою позивача), не має права залучити додаткових відповідачів та клопотати про заміну неналежного відповідача, якщо ним є первісний позивач.

Треба відрізнити третіх осіб з самостійними вимогами щодо предмета спору від співпозивачів. По-перше, співпозивачі можуть вступити в розпочатий процес, а можуть разом ініціювати відкриття провадження у справі шляхом подання спільної позовної заяви, тоді як такі треті особи вступають лише у розпочатий судовий процес. По-друге, у співпозивачів інтереси збігаються, а у третіх осіб з самостійними вимогами щодо предмета спору інтереси протилежні до інтересів позивача та відповідача. По-третє, співпозивачу протистоїть відповідач, а такій третій особі можуть протистояти і позивач, і відповідач, і обидві сторони спільно.

Судовий процес, що виник за позовною заявою третьої особи до сторін, має відносну самостійність: його рух залежатиме від розвитку процесу між сторонами, але припинення процесу між сторонами не викличе обов'язкового припинення процесу між нею та сторонами. Задоволення сторін укладенням мирової угоди чи внаслідок розгляду справи судом першої інстанції не перешкодить третій особі вимагати, відповідно, розгляду судом її вимоги до сторін чи ініціювати апеляційний перегляд судового рішення.

Відносна самостійність в розвитку цивільного процесу третіх осіб не впливає на їхню повну самостійність у здійсненні належних їм суб'єктивних цивільних процесуальних прав та виконанні обов'язків. Свої права вони реалізують без будь-яких обмежень, виходячи тільки з необхідності захистити власні права та інтереси.

А тому:

1) якщо третя особа адресує свої позовні вимоги до обох сторін, а позивач відмовляється від позовних вимог до відповідача, предметом розгляду залишається позов третьої особи до позивача та відповідача. Суб'єктами можливої мирової угоди в такій ситуації є первісний позивач, але вже як відповідач перед третьою особою, і первісний відповідач – з однієї сторони та третя особа – з іншої. Визнання мирової угоди в такому випадку є підставою для постановлення ухвали про закриття провадження у справі;

2) якщо третя особа адресує свої позовні вимоги лише позивачеві, то відмова позивача від позову до відповідача має наслідком закриття в цій частині провадження у справі та звільнення відповідача від участі в процесі. Початковий позивач залишається в процесі як відповідач перед третьою особою. Мирова угода може бути укладена між первісним позивачем та третьою особою. Визнання мирової угоди в такому випадку є підставою для постановлення ухвали про закриття провадження у справі;

3) коли третя особа адресує свої позовні вимоги тільки відповідачу, то відмова позивача від позову має наслідком постановлення ухвали про закриття провадження у справі за первісним позовом, але відповідач залишається в процесі в ролі відповідача перед третьою особою. Суб'єктами мирової угоди в цій ситуації можуть бути третя особа та відповідач.

4) третя особа наділена самостійним правом на укладення мирової угоди лише у трьох вищезазначених випадках. В іншому разі вона лише може бути третьою стороною (приєднатися) у мировій угоді, що укладається між сторонами.

5) якщо у справі бере участь третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, а відповідач визнає первісний позов – суд повинен перевірити законність такого визнання. Якщо воно порушує, наприклад, права третьої особи, суд відмовляє у визнанні позову та продовжує розгляд справи по суті. Якщо визнання законне – суд продовжує розгляд справи в частині вимог третьої особи. За результатами розгляду ухвалюється рішення суду, в резолютивній частині якого зазначається про задоволення первісного позову у зв'язку з його визнанням, а також має бути дана відповідь про результати розгляду позовних вимог третьої особи.

Список використаної літератури

1. Ухвала Білопільського районного суду Сумської області. – Справа № 1801/1977/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
2. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області. – Справа № 234/4216/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
3. Ухвала Кам'янобрідського районного суду м. Луганська. – Справа №436/972/13ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
4. Ухвала Личаківського районного суду міста Львова. – Справа 2/463/404/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
5. Ухвала Кіровського районного суду м. Дніпропетровська. – Справа № 203/6552/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
6. Ухвала Галицького районного суду м. Львова. – Справа № 461/1287/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>

*Стаття: надійшла до редакції 23.02.2015
прийнята до друку 01.07.2015*

**FEATURES PARTICIPATION OF THIRD PARTIES,
WHO CLAIM SELF REQUIREMENTS
OF THE ISSUE, IN CIVIL PROCEEDINGS**

S. Senyk

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine*

Protecting the rights and interests of different and independent rights and interests of the parties - is not the only function of the Institute of third parties. Participation of third parties in civil procedure provides a quick hearing. Through participation in the case of third parties is a full concentration evidentiary material that not only helps protect the rights and interests of third parties, but proper review undertaken at the initiative of the original plaintiff's civil case as a whole. Non-participation in the case of third party interested in resolving the dispute, not only leads to the violation of the rights of the person, but errors in the study of factual circumstances.

Participation of third parties in civil proceedings is an important guarantee for the protection of rights of individuals and entities, states effective remedy rights, freedoms and interests. Use of this institution in the jurisprudence shows its efficiency and reliability as procedural forms of participation in the process, at the same time does not preclude further improve the mechanism of judicial protection.

This article explores the question of time limits and form of entry of third parties in the lawsuit described proceedings court Impact of a third person claiming independent claim for trial motion and its procedural status. The theoretical material is illustrated by examples of judicial practice on which made a number of findings applied nature. In particular, the accented note that the third person claiming independent demands on the subject of the dispute comes to trial only by filing a claim. In this regard, is to attract the wrong kind of third parties based on their application or application. It is noted that in the operative part of the decision on refusal to accept the claim of a third party, must be explained to go to court with their demands compliance with the general rules for submission of claims.

Keywords: third party claimant, the claim, ruling.